Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU
הארץ, 12.09.1920, page S2

פיליטון

א. א. קבק

סְפָרִים וְסוֹפְרִים

II.

ש. י. עגנון

יש אשר גם הגדולים אוהבים לצחק בצעצועים כמו הקטנים. הקטנים מצחקים בחילי-בדיל ובחרבות עץ, והגדולים — במדונות שעל גבי גלויות מצוירות, בפסלי-ונוס קטנים עשוים גבס. לילדים יש אילוזיה של מציאות, ולגדולים יש אילוזיה של אמנות, של יופי, של רושם אסתיטי. לילדים יש צורך באיזה מגע שהוא עם מציאות הגדולים — יהרי הם עושים להם בובות, ולגדולים יש צורך באיזה מגע שהוא עם מציאות אחרת, והרי הם מצחקים במעשי סטיליזציה. יש בני אדם שמשקיעים בחקויי סגנוניהם של אחרים את כל כחות נפשם, את כל מרצם וכשרונם, אם יש להם. יהודי אידיסאי, רוזוטובסקי שמו, מכר את עטרת סייטאפרנס ואיש לא האמין זמן רב שיש כאן רק מלאכה דקה של בעל [illegible] אומנות ולא אב אמנות. באיזה מחסן לניר, [illegible] כתנות ולמקלות ימכרו לך פך תמרוקים עתיק עשוי ברונזה כביכול או איזה פסל נחושת עתיק, שהפרום ממעמקי אדמת בפומפיאה, ברומי, באתונה, כי על כן עוד לא נקו משכבת אדמת מאובנה מחלודה ירוקה המכסה אותם, ולחזק הרושם, עוד שרטוטי פני הפסל מטושטשים ופך התמרוקים עקום קצת מפני ש... יובלות בשנים שהו בבטן האדמה...

[illegible] עגנון [illegible] הרבה בספרי חסידים, בספורי מעשיהם ובספרי [illegible] ספורים [illegible] כתובים בסגנונם ובטעמם של הספרים ההם. [illegible] מספר, למשל, על אהבתם של בחור ובתולה ביפו החדשה שלנו (בחור שאיננו יודעים טיבו מהו חוץ ממה שהוא רעב ומחוסר עבודה, ובתולה שאף על אדותיה אין אנו יודעים יותר מזה שהיא עוגבת על בחורים אחרים ושאף היא רעבה ללחם, בסגנונו של שבחי האר"י!.. (גבעת-החול). צריך להיות מצוי אצל ספרים ישנים ידועים כדי לקבל איזה רושם שהוא מיצירתו של עגנון. והקורא שלא עיין מימיו בספרים ההם רק יתמה וימשוך בכתפיו.

ספרי המוסר מן המין הידוע, ספורי המעשיות של חסידים, שעדין מו"ס נודדים נושאים אתם בשקיהם בין קופת הציציות והתחנות, כתובים הם על ידי אנשים תמימים מאד, שאוצר מושגיהם היה דל מאד, חוג מחשבותיהם מצומצם מאד ולשונם, צורת ההבעה שלהם מוטעה, משובשה, מגומגמת. כי את מבטאיהם היו נוטלים בלי ברור מיוחד, בלי דיוק, מכל העולה על זכרונם, מן התנ"ך, מן הפיוט ומן ה„זוהר" על פי סמיכות המקומות, קרוב המוצגים, על פי שתוף המושגים, ממש כמו שהילדים נוהגים לדבר. ואי אפשר לכחש, כי יש אשר חן מיוחד יצוק על מקומות ידועים מכתביהם. וקשה לדעת חן זה מנין הוא: האם מן האכסטזה הפנימית של האמונה? אי"ן מן התמימות הילדותית של מחברי הספרים ההם? או אולי מחום הרגש שפעם בהם? אבל [illegible] שנתכוונו ספרים של אכסטזה דתית, בלי תמימות [illegible] מבלי רגש הם, כשעושים מלאכה, מלאכה של חקוי, מובן מאליו שאין מקום אפילו לסמן של [illegible] הוא, חקה את סגנונה של [illegible]. אבל הוא יצר, יצר תוך [illegible] מבטאים [illegible] חדשים. [illegible] זמן רב תהא [illegible] הלשונית של מנדלי. מר עגנון נגש אל עבודתו לא כאמן, כי אם כבעל מלאכה הוא [illegible] ישן, אשר משום איזה טעם שהוא מצא חן בעיניו ונטלו והכניסו אל הספרות החדשה על כל לקוייו, על כל דלותו, ועל גמגומו הילדותי. ואפילו אהבתו של אותו בחור מיפו (גבעת החול) שהיה מידרני וכמדומני, גם כתב שירים, לא יכלה להכניס רוח חיים חדשים בסגנון הישן הזה ולהמציא תכנים חדשים להבעות ישנות.

שמא תאמר התיכן מיתב: כשמספרים על החסידים ועל רביהם, יאה להשתמש בלשונם ובאופני דבוריהם. לאו דוקא. אמנם, חוץ מ„גבעת החול" כותב מר עגנון מחיי חסידים, פרנסים, תורנים ועוד. ואולם גם פרץ כתב על אדותיהם, גם ברדיצ'בסקי כתב וגם שטינברג. גם אלה השתמשו באופן דבורם של החסידים. אבל איך? הם שעבדו להם את הסגנון. הם ידעו לחפלות ממנו את האופיי ביותר, והעמיקו אותו. כשם שעשו את החסידים לטפוסים חיים, בולטים, נושאי אידיאה ידועה, שמתגלית ובתנועותיהם, בדבורם, ובכל צורת חייהם, כך גם הסגנון, למרות פשטותו, למרות תמימותו, היה חי, עמוק, סמלי, לכן גם מעורר ומספק את הרגש האסתיטי, מעורר, ומפרה גם את המחשבה. הם ידעו להכניס אליו ציורים ומושגים חדשים. מימרה אחת שנפלטה כלאחר יד מפי איזה חסיד מחסידי פרץ, שרטוט אחד שנזרק כאלו מתוך רשלנות והסח דעת תוך כדי הרצאה ע"י ברדיצ'בסקי עושים עליך רושם של איזו מכסימה, של פתגם פילוסופי. יען כי לאמנים האלה יש פילוסופיה שלהם, השקפת עולם שלהם. הם כתבו על אנשים תמימים, פשוטים מן הדור הישן כאמנים מודרניים. ועגנון כתב על אותם האנשים כאחד מהם, כאדם תמים ומצומצם המחשבה [illegible], בלי שום התרוממות מעל לפרטי החיים, בלי שום התעמקות וחדירה אל [illegible]. הרי זה, כמובן, [illegible] בלתי [illegible] של [illegible] ספורי המעשיות אינם מענינים הן מבחינת תוכן, הן מבחינת סגנון, הן מבחינת צורה. אין לו פרצופים בולטים, טפוסיים. חסידיו ברובם סכימתיים, כאותם החסידים שאנו מכירים משכבר על פי ברדיצ'בסקי, פרץ ושטינברג, בלי שום צורה אינדיבידואלית. סגנונו משובב, בלתי מדויק, בלתי קבוע והעקר — לא יפה, מחמת חוסר אש-חיים פנימית. אדם שלא קרא את הספרות החסידית, שחנך את טעמו על מנדלי, על ביאליק, על פרץ, לא יוכל לקרוא את המשפטים המשוגים של מר עגנון המיוסדים על פי רוב על עם הארציות החסידית, על בערותם הלשונית של החסידים. מר עגנון, תחת לשעבד את סגנונם של הישנים לחפצו ולעולם רעיונותיו ומוצגיו, משעבד את עצמו, את אופן מחשבתו אל הסגנון ואל צורותיו. ואשר לצורת ספוריו — מובן מאליו שגם כאן אינו יוצר חפשי, והריהו מחקה את כל אי היכולת לספר שאנו מוצאים אצל אותם האנשים מן העבר שכבר מת.. והרי לכם הלהג הרב, „הדבורים סתם" שאינם מוסיפים כלום לעצם הענין, והאריכות, האריכות המביתה. חוסר סינתיזה אמנותית, או יותר נכון, חוסר סינתיזה פילוסופית, שבלעדיה כמדומני אין המספר מגיע לידי אמנות, מורגש אצל מר עגנון כפבולות שלו, שעל פי הרוב הן מיוסדות על איזו אניקדוטה: שני יוסף בן שמעון ב„הכנסת בלה", מבירת אגרת המליצה והתקלה שיצאה מזה (והיה העקוב למישיר) ועוד כאלה כמעט בכל ספור. בכל כתבי מר עגנון מצאנו רק קטע אחד אמנותי בצורתו, יפה ושלם בסגנונו והוא הפרק האחרון שב„נדח" (התקופה ה') שאינו דומה כל כך לאופן כתיבתו של מר עגנון.

מר עגנון עודנו צעיר ועדין עתידו לפניו. בכל צעיר הוא מגשש. יהי רצון שכשרונו ינחהו סוף סוף אל דרך האמת, ושלא תשלוט בו עינם הרעה של „המבקרים", א"ר מתוך התפעלות יקשרו כתרים לראשו ויעשיהו לגדול בישראל. כמה „גדולים" ו„גאונים" כבר הנחילו לנו האנשים האלה בקול תופים ובתרועת חצוצרה! אל נא תהא אחרית מר עגנון, אם בעל כשרון הוא, כאחרית ה„גאונים" האלה: התרועות והצעקות נשתתקו לאט לאט, נזר-[illegible] כמשו ונבלו, ו„הגאון" היה לבעיר עלוב שהעבירוהו על דעתו והשתמו בו..